

de mos

Jaargang 37
Januari 2021

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

nidi

inhoud

- 1 Demografie in het stembokje
- 5 Kiesgerechtigden met een migratieachtergrond
- 8 De realiteit van het 'Drentenieren'

Foto: RoelWijnants / Flickr

Demografie in het stembokje

HARRY VAN DALEN

In de aanloop naar de verkiezingen worden met enige graagte tegenstellingen gecreëerd tussen bevolkingsgroepen. Tussen jong en oud, met en zonder migratieachtergrond, man en vrouw. Maar welke rol spelen sociaal-demografische kenmerken van kiezers als het om de partijkeuze of politieke kleur gaat? Zijn de brede volkspartijen op hun retour?

De Tweede Kamerverkiezingen komen eraan en in de strijd om de kiezer draait het niet alleen om het schrijven van een programma, maar ook om het communiceren van de boodschap zodat deze bij potentiële kiezers landt. In de aanloop naar de verkiezingen is het de kunst om aan verschillende groepen de boodschap op verschillende manieren te verkondigen. Of men beperkt zich en heeft maar één groep en derhalve ook maar één boodschap. Zo richten DENK en 50PLUS zich op een demografische groep, respectievelijk Nederlanders met een migratie-achtergrond en ouderen. Daarnaast zijn er ook partijen die traditiegetrouw jongeren aanspreken, denk aan GroenLinks. In de concurrentie om de kiezer zijn er echter meer groepen die zich bekommeren om de ouderen, jongeren en migranten en de vraag is derhalve welke aantrekkingskracht de politieke partijen uitoefenen op verschillende demografische groepen. Welke partij vindt men sympathiek of juist niet? Zijn er duidelijke onderscheidende groepen te ontdekken voor partijen of zijn er nog volkspartijen die een bindende kracht vormen voor alle groepen? Om daarachter te komen worden voor dit artikel data gebruikt die tussen december 2019 en maart 2020 zijn verzameld (zie kader bladzijde 3).

Sympathie voor partijen

Voor iedere partij is de vraag aan alle respondenten gesteld hoe sympathiek men deze partij vindt en op basis van dat antwoord is bezien in welke mate sociaal-demografische kenmerken van invloed zijn. Vinden bijvoorbeeld vrouwen meer dan mannen

Profiel van partijen naar de mate waarin mensen een partij onsympathiek/sympathiek (op een schaal 0-10) vinden, naar sociaal-demografische karakteristieken

Kenmerken:	Sympathie voor:												
	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU	PvdD	50PLUS	SGP	DENK	FvD
Middelbare leeftijd = basis													
Jong	0	0	0	+	++	+	+	0	++	0	0	0	0
Oud	0	--	0	0	+	0	+	0	-	++	-	-	--
Man = basis													
Vrouw	0	-	0	++	++	+	+	0	++	+	0	+	--
Geen migratie-achtergrond = basis													
Niet-westers	-	--	-	0	++	++	+	0	0	0	0	+++	0
Werknemer = basis													
Gepensioneerd	-	-	0	-	0	0	+	+	0	+	+	-	0
Werkloos	--	0	--	--	--	0	0	0	0	0	0	0	0
Arbeidsongeschikt	---	0	--	--	0	0	--	--	0	0	0	0	0
Opleiding midden = basis													
Laag	-	++	-	--	--	-	--	-	-	0	0	0	+
Hoog	+	--	+	++	++	0	++	++	+	-	0	0	-
Gemiddelde sympathie (0-10)													
Totale steekproef	4,7	3,0	4,8	4,8	4,8	4,6	5,0	4,4	4,4	4,7	3,0	1,7	2,9
Eigen aanhang	7,1	7,2	7,2	7,1	7,6	7,3	7,5	7,8	8,0	7,3	8,3	7,3	7,0

LeeftijdsvARIABLEN: jong (< 35 jaar) en oud (55 jaar en ouder), basiscategorie 35-54 jaar; migratieachtergrond betreft personen met niet-westerse achtergrond van de eerste generatie; arbeidsmarkstatus (waarbij de werknemer als basiscategorie dient); opleiding: laag (basisonderwijs tot en met vmbo); hoog (hbo of universiteit), basiscategorie is mbo en havo/vwo. De aantallen plussen en minnen geven significante toe- of afname van sympathie per partij (t.o.v. de basiscategorie) aan op een schaal van 0-10, waarbij + = minder dan 0,5 toename; ++ = 0,5-1,0 toename; +++ = meer dan 1,0 toename (en vergelijkbare duiding voor de minnen) een 0 duidt op een insignificant effect.

een bepaalde partij sympathiek? Dat is ook beken voor andere kenmerken te weten leeftijd, niet-westerse migratieachtergrond, en onderwijsniveau. De tabel bevat het totale beeld aan profielen waarbij een plus staat voor een kenmerk waar een partij iets sympathieker wordt gevonden dan de referentiecategorie (de werkende man van middelbare leeftijd met een middelbare opleiding), en een min iets onsympathieker; een nul duidt op niet statistisch significante effecten. Op die manier krijgt men een profiel van partijen die soms de stereotypen rond partijen bevestigen maar soms ook weer ontkrachten. De sympathie voor de VVD kent bijvoorbeeld geen uitgesproken verschillen naar leeftijd of geslacht, maar mensen in een

zwakke, afhankelijke positie, zoals werklozen en arbeidsongeschikten, hebben een duidelijke afkeer van deze partij. Die afhankelijkheid speelt ook een rol bij partijen die nu of in het recente verleden regeringsverantwoordelijkheid hebben gedragen: VVD, CDA, CU, PvdA en D66. Men ziet bij werklozen en arbeidsongeschikten dat deze partijen op veel minder sympathie (twee en in enkel geval drie minnen) kunnen rekenen dan werknemers.

De sympathie voor partijen als GroenLinks, D66 en de Partij voor de Dieren (PvdD) is bij vrouwen hoger dan onder mannen. Wellicht komt dat omdat deze partijen in het recente verleden ook veel vrouwelijke leiders en Kamerleden hebben

Foto: Roel Wijnants / Flickr

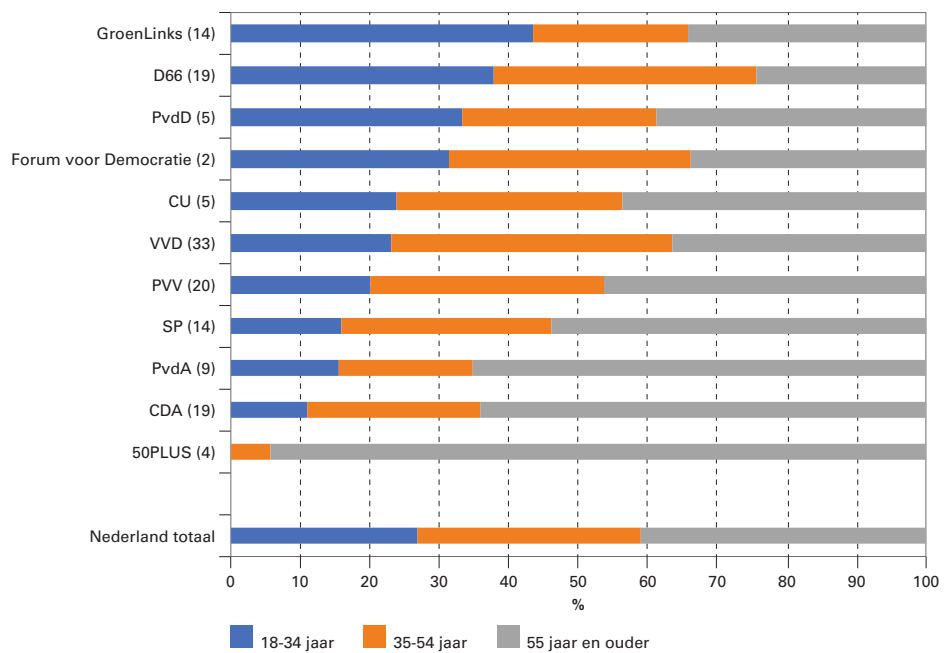
gehad en ook nu weer veel vrouwen hoog op de kieslijst hebben staan. Leeftijd speelt een grote rol bij GroenLinks (GL), de PvdD en uiteraard 50PLUS. Jongeren en jongvolwassenen (18-34 jaar) vinden GL en PvdD duidelijk sympathieker dan mensen van middelbare leeftijd. Beide partijen hebben een sterke belangstelling voor het milieu, hetgeen jongeren wellicht meer aanspreekt. Ouderen (55-plus) hebben duidelijk meer sympathie dan andere leeftijdsgroepen voor de 'pensioenpartij' 50PLUS. Het feit dat deze partij zich presenteert als belangenbehartiger voor ouderen in een tijd waarin het pensioenlandschap stevig wordt verbouwd zal daaraan bijdragen. Echter, voor bepaalde partijen kunnen ouderen minder sympathie opbrengen. De PVV en Forum voor Democratie (FvD) worden door 55-plussers veel onsympathieker gevonden dan door respondenten van middelbare leeftijd. Ook van het opleidingsniveau gaat een sterk effect uit bij de meeste partijen. Gevestigde partijen, zoals VVD, D66, en CDA kennen een sterke aantrekkingskracht onder hoogopgeleiden en trekken in mindere mate laagopgeleiden aan. Omgekeerd is de sympathie voor de PVV sterker onder laagopgeleiden en stoot deze partij hoogopgeleiden af. Dit geldt in mindere mate voor de sympathie voor het FvD. Speelt ook migratieachtergrond een rol? Dit kan een factor van belang zijn omdat de groep niet-westerse migranten in onze samenleving omvangrijk is (ongeveer 14% van de bevolking in 2020). De sterke sympathie onder migranten voor DENK ligt voor de hand. Of die voorkeur na het vele geruzie binnen de partij nog steeds zo is zal moeten blijken. Voorts speelt migratieachtergrond een rol bij de sympathie voor GL en SP. Opvallender is wellicht dat niet-westerse migranten geen afkeer hebben van Forum voor Democratie, terwijl men die afkeer wel duidelijk voelt voor de PVV. Beide partijen keren zich tegen de multiculturele samenleving en de zogenoemde 'massa-immigratie', maar de PVV doet dat blijkbaar minder omfloerst dan FvD.

Aantrekkingskracht naar leeftijd en opleiding

De sympathie voor een partij hoeft niet te betekenen dat men ook op een partij stemt. Om te zien of de sympathieën naar kenmerken ook sporen met het (potentiële) stemgedrag worden twee belangrijke kenmerken onder de loep genomen: opleiding en leeftijd. In figuur 1 is de stemvoorkeur uitgebeeld naar leeftijdsgroepen als er verkiezingen zouden plaatsvinden op het moment waarop men de vragenlijst invulde. Om te zien of een partij representatief is voor de bevolking is de verdeling op landelijk niveau naar leeftijdsgroepen weergegeven. GL en D66 trekken veel jongeren en partijen als PvdA, CDA en 50PLUS veel ouderen.

Als we naar de stemvoorkeur naar opleiding kijken in figuur 2 dan valt op dat de hoger opgeleiden een sterke voorkeur hebben voor D66, op de voet gevolgd door VVD, GL en PvdD. In historisch perspectief is dit wel opvallend. Vroeger had de PvdA immers de naam een partij voor intellectuelen te zijn; tegenwoordig heeft blijkbaar D66 de voorkeur.

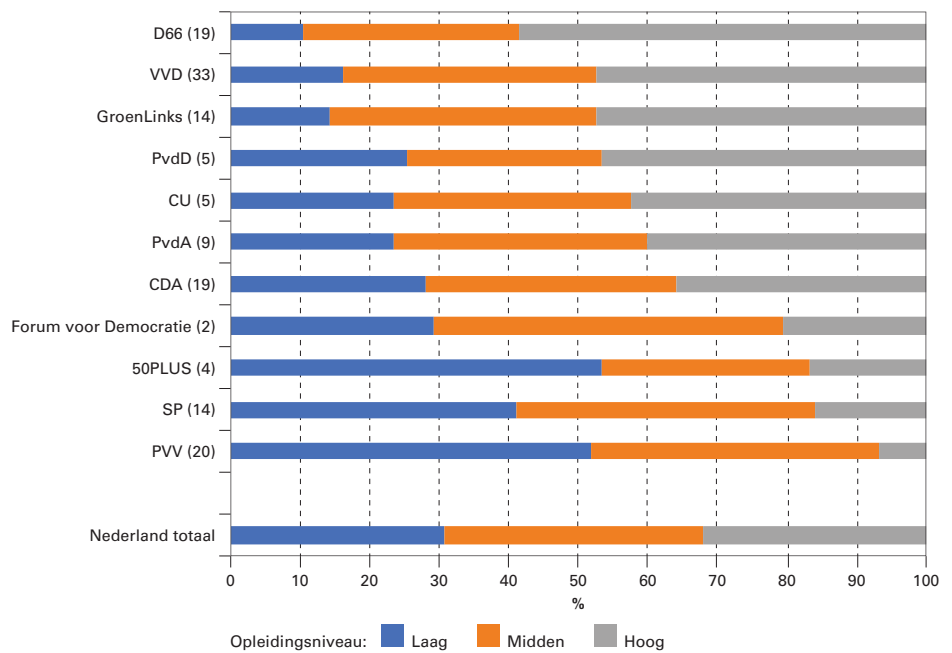
Figuur 1. Samenstelling kiezersgroep^a per partij naar leeftijdsklasse jong en oud (percentages), gerangschikt naar percentage jonge kiezers (tussen haakjes het aantal zetels in Tweede Kamer verkiezingen 2017)

(a) Gebaseerd op de vraag: Op welke partij zou men stemmen als er nu verkiezingen zouden zijn? Noot: de achterban van 50PLUS is hier weergegeven voor 35-54 jaar en 55 jaar en ouder, nadere uitsplitsing wijst uit dat de partij voor 100% uit 50-plussers bestaat. De SGP en DENK zijn uit deze figuur weggelaten omdat de aantallen te klein zijn om een betrouwbaar beeld te schetsen.

Bron data: LISS (2020) en CBS-statline voor Nederlandse bevolkingscijfers.

Figuur 2. Samenstelling kiezersgroep^a per partij naar opleidingsniveau (percentages), gerangschikt naar percentage hoogopgeleiden (tussen haakjes het aantal zetels in Tweede Kamerverkiezingen 2017)

(a) Gebaseerd op de vraag: Op welke partij zou men stemmen als er nu verkiezingen zouden zijn? Laag = basisonderwijs en vmbo; Midden = havo, vwo of mbo; Hoog = hbo en wo.

Bron data: LISS (2020) en CBS-statline voor Nederlandse bevolkingscijfers.

DATA: POLITIEK EN DEMOGRAFIE

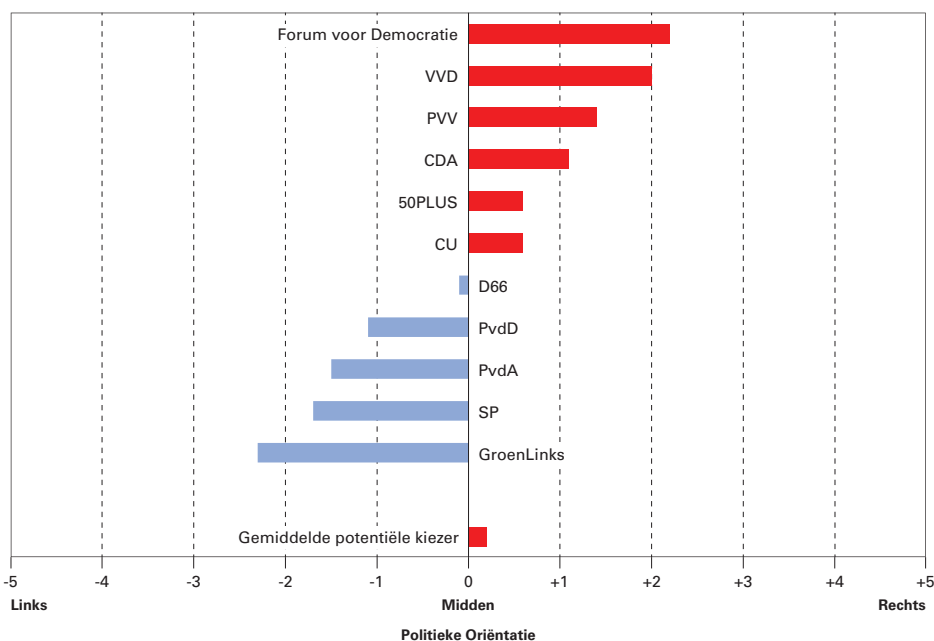
De data waarop dit artikel is gebaseerd komen van het LISS-panel van CentERdata van Tilburg University. Het gaat hier specifiek om de 12^e golf van de module 'Politiek en waarden' van de LISS Core Study. Dit is een longitudinaal panelonderzoek dat een breed scala aan sociale kerninformatie beschikbaar stelt over de panelleden. De dataverzameling vond plaats in drie delen tussen december 2019 en maart 2020 met een response van 88 procent, waarbij de aantallen respondenten variëren tussen 5420 en 5887. Uiteraard kunnen veranderingen binnen partijen die na maart 2020 plaatsvonden niet van invloed zijn op deze resultaten.

Foto: Roel Wijnants / Flickr

Lager opgeleiden hebben een uitgesproken voorkeur voor PVV, SP en 50PLUS. FvD trekt niet buitengewoon veel laagopgeleiden aan, maar wel een brede middencategorie en relatief weinig hoogopgeleiden. Misschien is het wel opvallender dat de meeste partijen niet meer echt ‘volks’ zijn, in de zin dat zij een goede afspiegeling vormen van hoog en laag in de maatschappij. Afgemeten aan het landelijk gemiddelde (onderaan figuur 2) komen alleen CDA en de PvdA nog in die buurt. Daar staat weer tegenover dat zij beide een vergrijsde achterban delen en qua omvang ook een veel kleinere achterban dan in het verleden kennen.

Figuur 3. Hoe links of rechts vinden de kiezers zichzelf per partij? Naar partijkeuze voor (fictieve) Tweede Kamerverkiezingen in januari-februari 2020

De figuur is gebaseerd op de vragen: “Op welke partij zou men stemmen als er nu verkiezingen zouden zijn?” en “In de politiek wordt soms gesproken over “links” en “rechts”. Waar zou u zich op deze schaal plaatsen, waarbij 0 links en 10 rechts betekent?” De figuur is een transformatie waarbij -5 links, +5 rechts en 0 het politieke midden is. De ‘weet niet’ categorie (12%) voor deze vraag is buiten beschouwing gelaten. De gemiddelde kiezer omvat iedereen van 18 jaar en ouder die de links-rechts vraag beantwoordt heeft.

Bron: LISS, 2020.

Links of rechts?

Tot slot is de vraag gesteld of en in welke mate dezelfde factoren bepalen hoe links of rechts de kiezer zichzelf ziet. Het meest opvallende is dat hoger opgeleiden, vooral universitair geschoolden, een sterke neiging naar links hebben. Daarnaast valt op dat vrouwen een sterkere voorkeur voor links hebben dan mannen, evenals respondenten met een migratieachtergrond. Leeftijd heeft in weerwil van het beeld – hoe ouder hoe conservatiever – niet een robuust effect op de links-rechtsoriëntatie. Om het beeld met de partijkeuze te completeren biedt figuur 3 een inzicht in hoe de match tussen partijen en hun mogelijke kiezers uitpakt. Wederom is hier de stemvoorkeur gebaseerd op de vraag op welke partij men zou stemmen als de verkiezingen op het moment van de peiling (begin 2020) zouden plaatsvinden.

Hoewel het afgelopen jaar vaak is gesproken over hoe links de partijen zijn geworden, is dat beeld niet terug te vinden in de oriëntatie van de aanhangers. Zo kwam premier Rutte in een Kamerdebat over de coronacrisis van april vorig jaar nog met de ferme uitspraak “We zijn natuurlijk een land dat in de kern diep-socialistisch is.” Uit de figuur blijkt dat de Nederlandse kiezer weinig op heeft met een extreem “rechts” wereldbeeld, en eigenlijk ook niet extreem-links of “diep socialistisch” is. De gemiddelde kiezer schommelt rond het midden – een tikkeltje behoudend – waarbij D66 het midden nog het dichtst benadert.

Stuifzand?

Hoewel deze informatie een kijkje biedt op de beleving van de Nederlandse kiezer, geeft dit uiteraard geen houvast voor een betrouwbare voorspelling van de verkiezingsuitslagen. Meer dan in andere jaren lijken daarbij onzekerheden een grote rol te gaan spelen. Partijen, denk aan DENK, FvD en 50PLUS, die ruzie en scheuringen kennen vormen uiteraard een bron van onzekerheid die weer de nodige verschuivingen kan opleveren. Maar men moet ook de onzekerheden rond de coronacrisis en de nasleep daarvan niet uitvlaken. Met evenveel gemak kan dit een bron van onrust en onbehagen zijn waarbij oppositiepartijen, zowel links als rechts, garen kunnen spinnen. Omgekeerd, kan het gebruik van het vaccin perspectief bieden op een terugkeer naar een normale samenleving, hetgeen de bestaande regeringspartijen stemmenwinst zou kunnen opleveren. Er blijft genoeg te speculeren over de verkiezingsuitslagen, want eigenlijk is het Nederlandse politieke landschap niet zozeer “diep socialistisch” maar, zoals de socioloog Kees Schuyt het eens kenschetste, een “stuifzandsamenleving”.

Harry van Dalen, NIDI-KNAW, Rijksuniversiteit Groningen, en Tilburg University,
e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Dalen, H.P. van, A. Klammer en K. Koedijk (2015), Het gekantelde wereldbeeld van economen, *Me Judice*, 16 maart 2015.
- Schuyt, K. (2005), *De stuifzandsamenleving*, Meulenhoff, Amsterdam.